

Tervise
Arengu
Instituut

Alkohoolsete jookide ning tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemine

---

2022. a uuringu kokkuvõte

Alkoholsete jookide ning tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemine

2022. a uuringu kokkuvõte

Triin Mäll, Krista Tarlap

Tallinn 2023

Tervise Arengu Instituudi **missioon** on olla teaduspõhiste tervislike valikute kujundaja.

Trükis on valminud Tervise Arengu Instituudi tellimusel 2023. a. Igasugune materjali reprodutseerimine ja levitamine on keelatud ilma Tervise Arengu Instituudi nõusolekuta.

ISBN 978-9949-666-39-3 (pdf)

Sisukord

Joonised	3
Tabelid.....	4
Kokkuvõte.....	5
Taustakirjeldus.....	7
1 Uuringu meetodika.....	8
1.1 Alkoholi müügikohtade valim	8
1.2 Tubaka- ja nikotiinitoodete müügikohtade valim	9
1.3 Testostude tegemine	10
1.4 Andmete analüüs.....	11
2 Testostlemise tulemused	13
2.1 Kogu valimi ülevaade.....	13
2.2 Alkohoolsete jookide testostlemise tulemused tavakassades.....	13
2.2.1 Alkohoolsete jookide testostlemise tulemused kaalutud andmetel	13
2.2.2 Alkohoolsete jookide testostlemise tulemused kaalumata andmetel	16
2.2.3 Müügist keeldumine alkohoolsete jookide testostlemisel tavakassades	19
2.2.4 Alkohoolsete jookide testostlemise tulemused aastate lõikes	20
2.3 Alkohoolsete jookide testostlemise tulemused iseteeninduskassades.....	22
2.3.1 Alkohoolsete jookide testostlemise tulemused iseteeninduskassades kaalumata andmetel.....	22
2.4 Tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemise tulemused	24
2.4.1 Tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemise tulemused kaalutud andmetel.....	24
2.4.2 Tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemise tulemused kaalumata andmetel.....	26
2.4.3 Müügist keeldumine tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemisel	28
3 Järeldused	30
Kasutatud kirjandus.....	32
Lisad.....	33
Lisa 1. Alkohoolsete jookide testostudel dokumendi küsimine ja valmisolek müügiks tavakassades kaalumata andmetel (arv, %)	33
Lisa 2. Tubaka- ja nikotiinitoodete testostudel dokumendiküsimine ja valmisolek müügiks tavakassades kaalumata andmetel (arv, %).....	34

Joonised

Joonis 1. Dokumendi küsimine alkohoolsete jookide ostmisel tavakassades asutuse tüübi lõikes (%; kaalutud)	14
Joonis 2. Dokumendi küsimine alkohoolsete jookide ostmisel jaekaubanduse tavakassades asutuse tüübi lõikes (%; kaalutud)	14
Joonis 3. Dokumendi küsimine alkohoolsete jookide ostmisel tavakassades asula tüübi ja regiooni lõikes (%; kaalutud).....	15

Joonis 4. Dokumendi küsimine tavakassades alkohoolsete jookide ostmisel testostleja soo, ostetud alkoholi liigi, asutuses esinenud teavituste esinemise ja teenindaja vanuse järgi (%; kaalutud)	16
Joonis 5. Dokumendi küsimine alkohoolsete jookide testostlemise uuringutes aastatel 2012–2022 jaekaubandus- ja toitlustusasutuste võrdluses (%; kaalutud).....	21
Joonis 6. Dokumendi küsimine alkohoolsete jookide testostlemise uuringutes aastatel 2012–2022 jaekaubanduse asutuste lõikes (%; kaalutud)	22
Joonis 7. Dokumendiküsimine ja valmisolek müügiks alkohoolsete jookide testostlemisel kassa tüüpide järgi suurtes kauplustes (%; kaalumata*)	23
Joonis 8. Dokumendi küsimine tubaka- ja nikotiinitoodete testostmisel jaekaubanduse asutuste lõikes (%; kaalutud).....	24
Joonis 9. Dokumendi küsimine tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemisel testostleja soo, ostetud toote liigi, asutuses esinenud teavituste esinemise ja teenindaja vanuse lõikes.....	26

Tabelid

Tabel 1. Alkohoolsete jookide tavakassade valimi jaotus asutuse tüübi, regiooni ja asula tüübi lõikes (arv; kaalumata)	8
Tabel 2. Alkohoolsete jookide iseteeninduskassade valimi jaotus regiooni ja asula tüübi lõikes (arv; kaalumata).....	9
Tabel 3. Tubaka- ja nikotiinitoodete valimi jaotus asutuse tüübi järgi (arv; kaalumata)	10
Tabel 4. Dokumendi küsimine tavakassades alkohoolsete jookide testostmisel jaekaubanduses asutuse tüübi kaupa (% ja arv; kaalumata)	17
Tabel 5. Dokumendi küsimine alkohoolsete jookide testostmisel toitlustusasutustes (% ja arv; kaalumata).....	18
Tabel 6. Alkohoolsete jookide testostudel dokumendi küsimine ja valmisolek müügiks tavakassades (%; kaalutud)	19
Tabel 7. Valimi suurus alkohoolsete jookide testostlemise uuringutes aastate lõikes.	21
Tabel 8. Dokumendi küsimine tavakassades tubaka- ja nikotiinitoodete testostmisel asutuse tüübi järgi (% ja arv; kaalumata)	27
Tabel 9. Tubaka- ja nikotiinitoodete testostudel dokumendiküsimine ja valmisolek müügiks tavakassades (%; kaalutud).....	28

Kokkuvõte

Tervise Arengu Instituut on alkohoolsete jookide testostlemist viinud läbi alates 2011. aastast. 2022. aastal kaasati uuringusse esimest korda alkohoolsete jookide puhul lisaks tavakassadele ka iseteeninduskassad ning toodetena tubaka- ja nikotiinitooted. Käesoleva uuringu eesmärk on saada ülevaade sellest, kui palju müüakse noortele alkohoolseid jooke ning tubaka- ja nikotiinitooteid vanust tõendavat dokumenti küsimata.

Kokku toimus 612 testostu üle Eesti, sh 459 alkohoolsete jookide testostu jaekaubanduse müügikohtade ja toitlustusasutuste tavakassades (üle-Eesti), 30 alkohoolsete jookide testostu suurte kaupluste iseteeninduskassades ning 123 tubaka- ja nikotiinitoodete testostu Tallinna jaemüügiuasutustes. Jaekaubanduse asutused jagunesid väikesteks, keskmisteks ja suurteks kauplusteks ning tanklateks. Tubaka- ja nikotiinitoodete puhul olid lisaks esmakordselt valimis spetsiaalsed e-sigaretipoed. Asutuste valimisel võeti arvesse kehtivat alkoholi või tubaka- ning nikotiinitoodete müügiluba vastavalt majandusregistri andmetele aadresside alusel. Testostud sooritasid 18–19-aastased noormehed ja neiu. Testostude sooritamine toimus perioodil september–detsember 2022. Testostlemist teostas Norstat Eesti AS.

Tavakassades sooritatud alkohoolsete jookide testostude üldtulemused:

Tavakassades sooritati alkohoolsete jookide testostlemist üle-eestiliselt. Kokku tehti 459 testostu. Noortelt ei küsitud dokumenti ja oldi valmis müüma 54,0%-l testostudest ning 9,3%-l küsiti dokumenti, kuid saades eitava vastuse, oldi siiski valmis müüma. 36,6%-l testostudest küsiti noortelt dokumenti ja keelduti müügist. Dokumendi küsimise osas saavutasid käesolevas uuringus kõige parema tulemuse Lääne-Eesti (61,8%-l testostudest küsiti dokumenti), kõige kehvema tulemuse saavutas Põhja-Eesti piirkond (20,6%). Maakohtades küsiti vanust tõendavat dokumenti oluliselt harvemini kui linnades ja oldi valmis toodet müüma mõnevõrra sagedamini kui linnades (v.a pealinn). Pealinnas oli võrreldes muude linnade ja maakohtadega oluliselt kõrgem nende teenindajate osakaal, kes küsisid dokumenti, kuid olid eitava vastuse korral siiski valmis toodet müüma.

Lahja alkoholi puhul küsiti vanust tõendavat dokumenti oluliselt harvemini (40,8%) ning oldi valmis toodet müüma tunduvalt sagedamini (69,3%) kui kange alkoholi puhul (vastavalt 53,5% ja 54,7%). Vanemaealised teenindajad olid valmis alkohoolset jooki müüma oluliselt sagedamini (82,8% teenindajatest olid valmis müüjiks) kui nooremaealised (62,8%) või keskealised teenindajad (59,7%). Noormeestelt küsiti dokumenti sagedamini kui neidudelt (56,5% vs. 36,2%), kuid eitava vastuse korral oldi noormeestele sagedamini valmis alkohoolset jooki müüma (16,1% vs. 3,1%), mistõttu oli alkohoolse joogi kättesaadavus sugude võrdluses sarnane. Toitlustusasutustes oli teavitusi nähtaval oluliselt harvemini kui jaemüügiuasutustes (3,3% vs. 47,9%). Jaekaubanduses esines nähtavaid teavitusi kõige harvemini väikestes kauplustes (24,7%), kõige enam esines neid suurtes kauplustes (62,1%).

Võrreldes 2019. aastaga on dokumendi küsimise tase mõnevõrra tõusnud (40,5% vs. 46,0%). Suurim muutus on esinenud toitlustusasutustes, kus 2019. aastal küsiti dokumenti 38,3%-l testostudest, 2022. aastal 49,3%-l testostudest. Jaekaubanduses on üldtasandil dokumendi küsimine jäänud samale tasemele, kuid asutuste lõikes on see ühtlustunud. Kui 2019 oli erinevus suurte ja väikeste kaupluste vahel statistiliselt oluline, siis 2022. aastal sellist efekti enam ei esinenud. Dokumendi küsimise tase on veidi langenud nii suurtes kui ka keskmistes kauplustes.

Iseteeninduskassades sooritatud alkohoolsete jookide testostude üldtulemused:

Iseteeninduskassades sooritatud alkohoolsete jookide testostlemist viidi käesolevas uuringus läbi esimest korda ning seda tehti ainult suurtes kauplustes. Kokku sooritati 30 testostu. Suurte kaupluste iseteeninduskassades kontrolliti dokumenti harvemini (30,0% vs.

57,1%) ning oldi valmis toodet müüma oluliselt sagedamini kui suurte kaupluste tavakassades (90,0% vs. 59,2%).

Tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemise üldtulemused

Tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemisi viidi käesolevas uuringus läbi esimest korda ning seda tehti ainult Tallinna jaekaubandusasutustes. Kokku sooritati 123 testostu. Noortelt ei küsitud dokumenti ja oldi valmis müüma 39,7%-l testostudest ning 14,6%-l küsiti dokumenti ja oldi valmis eitava vastuse korral siiski müüma. 45,7%-l küsiti noortelt dokumenti ja keelduti müügist. Spetsiaalsetes e-sigaretipoodides küsiti vanust tõendavat dokumenti oluliselt harvemini kui suurtes kauplustes. Kui spetsiaalsetes e-sigaretipoodides oli dokumendi küsimise tase 52,0%, siis suurtes kauplustes küsiti dokumenti 78,3%-l testostudest.

Nikotiinipatju ja ühekordseid e-sigarete on noortel mõnevõrra lihtsam kätte saada kui sigarete. Nikotiinipatjade testostmisel küsiti dokumenti ja keelduti müügist 41,7%-l testostudest, ühekordsete e-sigarettide korral küsiti dokumenti ja keelduti müügist 40,2%-l ja tavasigaretide korral küsiti dokumenti ja keelduti müügist 55,1%-l testostudest. Nooremaealised teenindajad küsisid tubakatooteid müües harvemini dokumenti kui kesk- ja vanemaalised teenindajad. Nooremaealiste teenindajate dokumendi küsimise tase oli 37,6%, keskealistel teenindajatel 71,3% ja vanemaalistel teenindajatel 73,6% sooritatud testostudest. Noormeestele oldi valmis tubaka- ja nikotiinitooteid müüma oluliselt sagedamini kui neidudele (65,9% vs. 42,0%). Teenindaja valmisolek tubaka- või nikotiinitoote müügiks ka juhul, kui dokumendi küsimise peale saadi eitav vastus, oli suurem noormeeste seas (19,9% vs. 8,9%). Nähtaval olevaid teavitusi tubakatoodete mittemüümise kohta alaealistele esines enam tanklates ja harvem suurtes kauplustes (68,0% vs. 30,4%).

Taustakirjeldus

Testostlemise puhul on tegemist uuringuga, mille eesmärk on aru saada, kuivõrd lihtne või keeruline on noorel inimesel Eestis alkoholi ning tubaka- ja nikotiinitooteid osta ilma isikut tõendavat dokumenti näitamata. Eestis on alla 18-aastastele alkoholsete jookide ning tubaka- ja nikotiinitoodete müümine seadusega keelatud [1, 2].

Testostlemise puhul on eelkõige tegu olukorra seirega ning uuringuga ei soovita pöörata tähelepanu konkreetsetele teenindajatele või ostukohtadele. Antud uuringu tulemuste põhjal tehakse ettepanekuid ja viiakse läbi sekkumisi olukorra muutmiseks.

Alkoholsete jookide ning tubaka- ja nikotiinitoodete tarvitamine noores eas mõjutab aju arengut ning on seotud mitmete terviseriskidega, sh sõltuvushäire kujunemisega hilisemas eas [3, 4]. Lisaks on Eestis alaealiste alkoholsete jookide ning tubaka- ja nikotiinitoodete tarvitamine jätkuvalt suur probleem [5].

Tervise Arengu Instituut on alkoholsete jookide testostlemise uuringuid viinud läbi alates 2011. aastast. Käesoleva uuringu valimis olid esimest korda lisaks tavakassadele ka iseteeninduskassad. Samuti sooritati antud uuringu käigus esimest korda tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemist.

Iseteeninduskassades ostleja ja teenindaja vahel tavaolukorras interaktsioon puudub ning dokumendi kontrollimiseks peab teenindaja liikuma ostleja juurde. Kuna iseteeninduskassade kasutamise võimalust pakuvad pea kõik suuremad poeketid, siis on oluline hinnata, kas tava- ja iseteeninduskassade vahel esineb erinevusi vanust tõendava dokumendi küsimises.

Tubaka- ja nikotiinitoodete lisamine antud uuringu valimisse on põhjendatud eelnimetatud võimalike mõjudega noorte tervisele ja tuleneb noorte tarvitamise tasemest vastavalt 2018 aasta Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuringule. Lisaks on turule jõudnud palju uudseid tubaka- ja nikotiinitooteid, mis on samuti alaealistele keelatud, kuid noorte seas populaarsed.

1 Uuringu metoodika

1.1 Alkoholi müügikohtade valim

Müügikohtade valimid moodustas Tervise Arengu Instituut. Alkohoolsete jookide testostlemise valimi moodustamise aluseks olid kõik alkoholimüügiloaga ettevõtted ja müügikohad majandustegevuse registris aadresside alusel. Saadud väljavõetud puhastati: välistati ööklubid, e-kaubandus, lillepoed, kasiinod, hotellide ja külalistemajade baarid ja restoranid (kui need eeldasid ööbimist majutusasutuses). Lisaks ei arvestatud asutustega, millel puudus müügikoha aadress.

Alkohoolsete jookide müügikohtade puhastatud üldvalim sisaldas 3690 jaemüügikohta ja 5447 toitlustusasutust. Järgmisena jagati jaekaubandusse kuuluvad kauplused vastavalt Kantar Emori jaeturu seireuuringu (2021) andmetele nelja gruppi: väikesed, keskmised ja suured kauplused (vastavalt klientuuri hulgale) ning tanklad. Asutused jagati aadresside alusel kuude regiooni: Tallinn, Põhja-Eesti (Harju-, Järva- ja Raplamaa), Lääne-Eesti (Hiiu-, Lääne-, Pärnu- ja Saaremaa), Lõuna-Eesti (Põlva-, Viljandi-, Valga- ja Võrumaa), Tartu piirkond (Jõgeva- ja Tartumaa) ja Virumaa (Ida- ja Lääne-Virumaa). Valimi moodustamisel võeti arvesse üldkogumi jaotust nii regiooni kui ka asula tüübi lõikes (pealinn, linn, maa-asula).

Lõplike testostude sooritamise kohtade väljaselgitamiseks moodustati juhuvalim iga alamkihi sees, mis arvestas jaotust asutuse tüübi, regiooni ja asula tüübi alusel. Planeeritud lõpliku valimi suuruseks oli 280 jaekaubanduse ja 260 toitlustusasutust. Ühe ostukoha tüübi sees jagunesid ostud regioonide ja asula tüüpide suhtes proportsionaalselt vastavalt üldkogumi jaotusele.

Lisaks põhivalimile koostati alkohoolsete jookide testostlemisele kaks sama suurt lisavalimit, mis vastasid samadele kihtide tingimustele ning mida sai kasutada juhul, kui esimesena valimisse sattunud asutuses ei olnud mingil põhjusel võimalik testostu sooritada (nt asutus ei asunud etteantud aadressil, asutus oli suletud, soovitud toodet ei müüdnud jmt). Ettevõtete lisakontrolliks välistati ettevõtted, mis on ettevõtteregestrist kustutatud, pankrotis või likvideerimisel.

Alkohoolsete jookide testost planeeriti kokku 540. Testostlemise teostajatel tekkis olukordi, kus ei olnud siiski võimalik teostada kõiki planeeritud testost, sh kinni pidades antud valimi jaotustest erinevates kihtides. Tavakassades viidi läbi reaalseid alkohoolsete jookide testost 459, sh 230 jaekaubanduse asutustes ning 229 toitlustusasutustes (**Tabel 1**).

Tabel 1. Alkohoolsete jookide tavakassade valimi jaotus asutuse tüübi, regiooni ja asula tüübi lõikes (arv; kaalumata)

Regioon	Asula tüüp	Jaekaubanduse müügikoht				Toitlustus-asutus	KOKKU
		Väike kauplus	Keskmine kauplus	Suur kauplus	Tankla		
Tallinn	pealinn	21	11	14	9	103	158
Põhja-Eesti	linn	2	5	1	2	9	19
	maa	8	6	8	10	12	44
Lääne-Eesti	linn	7	3	3	5	29	47
	maa	7	1	5	4	14	31
Tartu piirkond	linn	2	5	1	6	18	32
	maa	4	1	1	7	3	16

Lõuna-Eesti	linn	4	3	4	6	7	24
	maa	5	0	6	2	8	21
Virumaa	linn	9	12	5	3	19	48
	maa	3	5	1	3	7	19
KOKKU		72	52	49	57	229	459

Alkohoolsete jookide testostlemisel võeti suurtes kauplustes esimest korda uuringusse lisaks tavakassadele iseteeninduskassad (nii iseteeninduskassas toote registreerides kui ka ostupuldiga toote registreerides ja seejärel tasuma suundudes). Alkohoolsete jookide kättesaadavuse hindamiseks iseteeninduskassades planeeriti läbi viia 20 testostu. Kui alkohoolsete jookide tavakassade testoste viidi läbi planeeritust vähem, siis iseteeninduskassades viidi testoste läbi kolmandiku võrra planeeritust enam ehk 30. Kuigi iseteeninduskassade testoste viidi läbi üle-eestiliselt (v.a Virumaa piirkond), viidi siiski enamik testoste läbi Tallinna suurtes kauplustes (20 testostu ehk 66,7% kõigist iseteeninduskassade testostudest; **Tabel 2**).

Tabel 2. Alkohoolsete jookide iseteeninduskassade valimi jaotus regiooni ja asula tüübi lõikes (arv; kaalumata)

Regioon	Asula tüüp	Suur kauplus
Tallinn	pealinn	20
Põhja-Eesti	linn	2
	maa	1
Lääne-Eesti	linn	1
	maa	1
Tartu piirkond	linn	3
	maa	0
Lõuna-Eesti	linn	2
	maa	0
Virumaa	linn	0
	maa	0
KOKKU		30

1.2 Tubaka- ja nikotiinitoodete müügikohtade valim

Tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemise valimi moodustamise aluseks olid tubaka- ja nikotiinitoodete müügiloaga ettevõtted ja müügikohad majandustegevuse registris aadresside alusel. Tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemine viidi läbi ainult Tallinna jaekaubandusasutustes. Jaekaubanduse kaupluste grupeerimisel kasutati samasugust meetodikat nagu alkohoolsete jookide testostlemisel. Lisaks olid valimise spetsiaalsed e-sigaretipoed, mis selekteeriti vastavalt kaupluse nimele.

Lõplike testostude sooritamise kohtade väljaselgitamiseks moodustati juhuvalim iga alamkihi sees, mis arvestas jaotust asutuse tüübi alusel. Soovitud lõpliku valimi suuruseks oli 125 jaekaubanduse asutust. Jaekaubandussektori valimi jaotus ostukoha tüübi alusel oli 25 testostu väikeses, 25 testostu keskmises ja 25 testostu suures kaupluses, 25 testostu tanklas ja 25 testostu spetsiaalses e-sigaretipoes.

Lisaks põhivalimitele koostati ka tubaka- ja nikotiinitorude testostlemisele lisavalim, mis vastas samadele kihtide tingimustele ning mida sai kasutada juhul, kui esimesena valimisse sattunud asutuses ei olnud mingil põhjusel võimalik testostu sooritada (nt vastav asutus ei asunud antud aadressil, asutus oli suletud, soovitud toodet ei müüdnud jmt).

Tubaka- ja nikotiinitorude reaalseid testoste planeeriti kokku 125. Testostlemise teostajatel tekkis olukordi, kus ei olnud siiski võimalik teostada kõiki planeeritud testoste, sh kinni pidades antud valimi jaotustest erinevate asutustüüpide lõikes. Kokku viidi jaekaubanduse asutustes läbi 123 tubaka- ja nikotiinitorude testostu (**Tabel 3**).

Tabel 3. Tubaka- ja nikotiinitorude valimi jaotus asutuse tüübi järgi (arv; kaalumata)

Regioon	Asula tüüp	Jaekaubanduse müügikoht					KOKKU
		Väike kauplus	Keskmine kauplus	Suur kauplus	Tankla	Spetsiaalne e-sigaretipood	
Tallinn	pealinn	25	25	23	25	25	123
KOKKU		25	25	23	25	25	123

Sarnaselt varasemate uuringutega osutus ka seekord probleemiks majandustegevuse registri andmete kvaliteet. Registris on kirjas müügikohti, mida tegelikkuses enam ei eksisteeri ning müügikoha kadudes ei ole seda registrist maha võetud. Antud põhjusel ei ole teada uuringu jaoks üldkogumi täpne suurus ning testostlemise käigus tekkis tühikäike ehk testostleja sõitis kohale, kuid selgus, et asutus on suletud või seal ei müüdnud soovitud toodet.

1.3 Testostude tegemine

Alkoholsete jookide ning tubaka- ja nikotiinitorude testostlemine toimus perioodil oktoober–detsember 2022. Testostlemisi viis läbi Norstat Eesti AS. Pooled testostud olid planeeritud noormeeste ja pooled neidude sooritatuna. Kokku osales 11 noormeest ja 14 neidu vanuses 18–19-eluaastat. Noorte värbamiseks kasutati erinevaid meetodeid: sarnastes projektides juba osalenud noored, lumepallimeetod ja sotsiaalmeedia kaudu värvates.

Testostlemise käigus käitus testostleja nagu tavaline klient. Toode, mida testostleja ostma pidi, oli eelnevalt kokku lepitud. Toodete valimisel uuringusse lähtuti erinevate toodete tarvitamise tasemest Eesti noorte hulgas (HBSC uuringu andmetel, 2018). Lisaks jälgiti, et noormehed ja neidud ostaksid tooteid sarnasel viisil. Alkoholsete jookide puhul oli määratud, et 60% juhtudest oleks ostuks lahja alkoholne jook (õlu või siider) ning 40% juhtudest kange alkoholne jook (viin, rumm vmt). Tubaka- ja nikotiinitorude puhul järgiti, et testostudest moodustaks 40% nikotiinipadjad, 30% ühekordsed e-sigaretid ja 30% tavalised sigaretid. Testostlejaga oli alati kaasas täisealine vaatleja, kes jälgis ostukohtade vastavust valimile ja ostude kulgemist.

Võimalusel ei ostetud tooteid välja, vaid katkestati ost enne toote eest tasumist. Kui tekkis olukord, et toode tuli välja osta, siis testostleja ega vaatleja ei tarvitanud seda. Pärast igat testostu täitsid testostlejad testostu kohta ankeedi. Ankeedis olid erinevad küsimused, millele testostleja ja vaatleja pidi testostude sooritamise ajal tähelepanu pöörama. Näiteks pidi ankeeti märkima, kas teenindaja küsis dokumenti, millist toodet sooviti osta, kas

testostleja või vaatleja märkas nähtavaid teavitusi müügisaalis või kassade juures. Lisaks pidi testostleja hindama subjektiivsel vaatlusel teenindaja vanust. Lisaks vanust tõendava dokumendi küsimisele koguti uuringu käigus andmeid selle kohta, kas teenindaja keeldus dokumendi puudumisel alkohoolse jooגי müügist või oli sellegipoolest valmis toote noorele müüma. Müügiks valmisolekuna hinnati testoste, mille käigus teenindaja registreeris toote ning palus toote eest tasuda.

Müügikohtade valik oli etteantud ning testostleja pidi nende seast valima asutuse, mida külastas. Müügikohti ei teavitatud, et nende asutuses teostati testostlemist. Andmete analüüsis on müügikohad anonüümsed ja tulemused esitatud üldistatult.

1.4 Andmete analüüs

Tagamaks tulemuste üldistatus kõigile vaatluse all olnud jaekaubanduse ja toitlustusasutuste tüüpidele üle Eesti, viidi läbi andmete kaalumine. Kaalumise aluseks võeti asutuse tüüp (väikesed, keskmised ja suured kauplused, tanklad ja toitlustusasutused alkohoolsete jookide puhul ning tubaka- ja nikotiinitoodete puhul toitlustusasutuste asemel spetsiaalsed e-sigaretipoed), ostukoha regioon (Tallinn, Põhja-, Lääne- ja Lõuna-Eesti, Tartu piirkond, Virumaa) ja asula tüüp (pealinn, linn, maa).

Kaalumise eesmärk oli tagada, et andmestikus oleks üle-eestiliselt erinevate asutuste lõikes üldkogumi tegelikule jaotusele sarnane asutuste osakaal. Kuna alkohoolsete jookide iseteeninduskassade ostud viidi läbi vaid suurtes kauplustes ning valim ei olnud piisavalt suur regioonide ja asula tüüpide järgi kaalumiseks, siis viidi kaalumine läbi vaid alkohoolsete jookide tavakassade (kaalumise aluseks nii asutuse tüüp, regioon kui ka asula tüüp) ning tubaka- ja nikotiinitoodete testostude osas (kaalumise aluseks vaid asutuse tüüp, kuna kõik testostud toimusid Tallinnas).

Andmekaalude arvutamiseks kasutati Kantar Emori jaeturu seireuuringust (2021) ning majandustegevuse registri väljavõttest tulenevaid andmeid alkoholi ja tubaka- ja nikotiinitooteid müüvate asutuste tüübi ning piirkondliku jaotuse kohta. Andmekaalude arvutamiseks võrreldi uuringu valimi jaotust üle-eestilise üldkogumi jaotusega. Asutuste osakaal üldkogumi teatud kategoorias jagati asutuste osakaaluga uuringu valimi vastavas kategoorias (N/n). Näiteks, kui alkohoolsete jookide testostlemisel moodustavad Lääne-Eesti maakotade toitlustusasutused üldkogumist 3,8962% ning uuringu valimist 3,0043%, siis uuringu andmete analüüsis kasutatav andmekaal on 1,2969, st vastavate andmete osatähtsust on andmeanalüüsil veidi suurendatud. Ostukoha regiooni, asula tüübi ja asutuse tüübiga seotud andmete analüüsiks koostati kolme tüüpi erikaalud, mille arvutamisel võeti aluseks vaid neid tunnuseid, mille osas oli vaja valimi jaotust üldkogumi jaotusega ühtlustada. Näiteks kasutati alkohoolsete jookide testostlemisel asutuse tüübiga seotud analüüsides andmekaalusid, mis lähtusid vaid asutuse regioonist ja asula tüübist.

Kuna alkohoolsete jookide tavakassade testostude seas oli väikeste kaupluste ja toitlustusasutuste osakaal väiksem kui üldkogumis, siis suurendati kaalude abil antud asutuste andmete osatähtsust (v.a toitlustusasutused Põhja-Eesti linnades, mille osatähtsust vähendati veidi). Seevastu keskmiste kaupluste ja tanklate osakaal testostude seas oli suurem kui üldkogumis, mistõttu vähendati andmete kaalumise abil antud asutuste andmete osakaalu. Suurte kaupluste osas viidi läbi eelkõige andmete „allakaalumine“ ehk andmete osatähtsuse vähendamine (välja arvatud Põhja-Eesti ja Tartu piirkonna linnades, kus andmete osatähtsust suurendati).

Tubaka- ja nikotiinitoodete testostude seas suurendati (sarnaselt alkohoolsete jookide tavakassade andmetega) väikeste kaupluste andmete osatähtsust ning vähendati keskmiste kaupluste ja tanklate andmete osatähtsust. Suurte kaupluste andmete osatähtsust vähendati vähesel määral. Kuna spetsiaalsete e-sigaretipoodide testostude osakaal oli oluliselt suurem kui nende osakaal üldkogumis, siis vähendati ka spetsiaalsete e-sigaretipoodide andmete osatähtsust.

Andmete töötlemiseks kasutati andmetöötlusprogrammi Stata 17.0. Erinevuste hindamiseks kasutati χ^2 testi. Erinevuste statistilise olulisuse nivooks valiti alkohoolsete jookide tavakassade testostude andmete puhul $\alpha=0,05$. Kuna alkohoolsete jookide iseteeninduskassade ning tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemine viidi läbi esmase uuringu puhul väiksema valimi peal, siis mõlemal juhul valiti erinevuste statistilise olulisuse nivooks $\alpha=0,10$.

Põhitulemused on esitatud kaalutud andmete põhjal. Lisaks on asutuse tüübi lõikes toodud välja reaalsete ostude tulemused kaalumata kujul.

Raporti tekstis on tulemused esitatud kümnendikkohta täpsusega. Joonistel ja tabelites on tulemused esitatud täisarvudena. Jooniste ühtsuse huvides on andmete ümardamisel arvesse võetud, et osakaalude summa oleks 100%. Kui ümardamisel oli osakaalude summa üle 100%, siis ümardati kõige väiksema kümnendikkohaga väärtus väiksema täisarvuni. Juhul, kui ümardamisel oli osakaalude summa alla 100%, siis ümardati kõige suurema kümnendikkohaga väärtus suurema täisarvuni. Kui osakaalude kümnendikkohad olid võrdsed (nt 0,3/0,3/0,3 või 0,5/0,5), siis on suurim väärtus ümardatud väiksema täisarvuni.

2 Testostlemise tulemused

Uuringu eesmärk oli saada teada, kui sageli ei küsita isikut tõendavat dokumenti 18–19-aastastelt noortelt, kes soovivad osta alkohoolseid jooke või tubaka- ja nikotiinitooteid. Lisaks oli uuringu eesmärk teada saada, millistel juhtudel seda rohkem esineb ning kui tihti ollakse valmis vastavaid tooteid siiski müüma.

2.1 Kogu valimi ülevaade

2022. aasta sügisel tegid 18–19-aastased noored üle Eesti kokku 612 alkohoolsete jookide ning tubaka- ja nikotiinitoodete testostu. Alkohoolsete jookide testostlemisel tehti 459 testostu tavakassades ning 30 testostu iseteeninduskassades. Tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemisel viidi läbi 123 testostu.

Ligikaudu pooled testostudest sooritasid noormehed ja pooled neid (tavakassades 49,0% noormehed ja 51,0% neid; iseteeninduskassades 43,3% noormehed ja 56,7% neid; tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemisel vastavalt 50,4% ja 49,6%). Samuti jälgiti, et erinevat tüüpi toodete osakaal oleks ettenähtud tasemel. Alkohoolsete jookide tava- ja iseteeninduskassade reaalsed ostud vastasid täpselt ettemääratud jaotusele. Tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemisel olid toodete jaotuses nikotiinipadjad veidi üle esindatud (40,0% asemel 45,5% testostudest) ning tavasigaretid veidi allaesindatud (30% asemel 24,4% testostudest). Kuna erinevused ei olnud märkimisväärsed, siis ei lisatud toote tüübi tunnust kaalumisel kriteeriumiks.

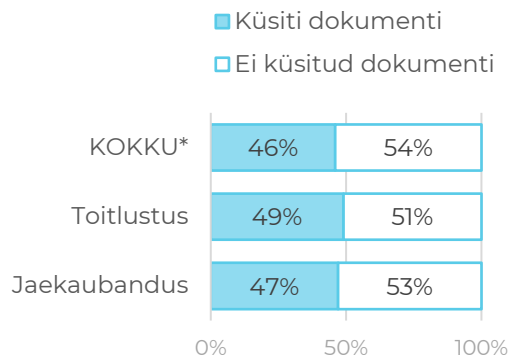
2.2 Alkohoolsete jookide testostlemise tulemused tavakassades

2.2.1 Alkohoolsete jookide testostlemise tulemused kaalutud andmetel

Alkohoolsete jookide testoste sooritati tavakassades kokku 459. Tavakassade puhul küsiti dokumenti 46,0%-l juhtudest ja dokumenti ei küsitud 54,0%-l juhtudest. Testostlejal paluti väita, et isikut tõendav dokument on koju või autosse ununenud ning seega puudus testostlejal igal juhul vajalik tõend täisealisuse tõestamiseks. Sellegipoolest keelduti müügist ainult 36,6%-l testostudest.

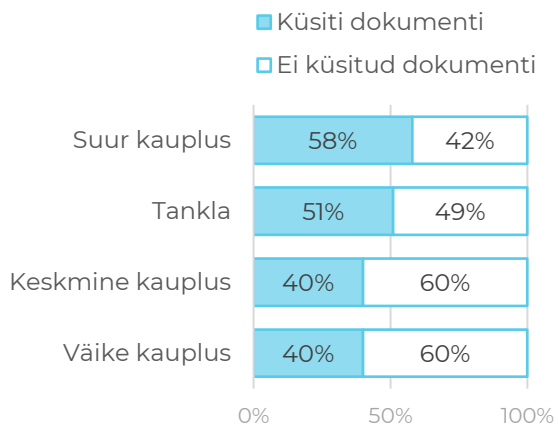
Kuigi vanuse küsimine või vanuse hindamine pilkkontaktiga ei asenda dokumendi küsimist, paluti testostlejal märkida üles, kui seda tehti. Isikut tõendavat dokumenti mitteküsinud teenindajatest küsis testostleja vanust 1,9% ning pilkkontakt teenindajaga oli olemas 66,8%-l testostudest.

Jaekaubanduse ja toitlustusasutusi omavahel võrreldes dokumendi küsimine ei erinenud (**Joonis 1**). Vaadates nelja asutuse tüüpi jaekaubanduse sees, siis ka jaekaubanduse asutuste võrdluses oli dokumendi küsimise määr sarnasel tasemel. Veidi enam küsiti dokumenti suurtes kauplustes ning veidi vähem väikestes ja keskmistes kauplustes (**Joonis 2**).

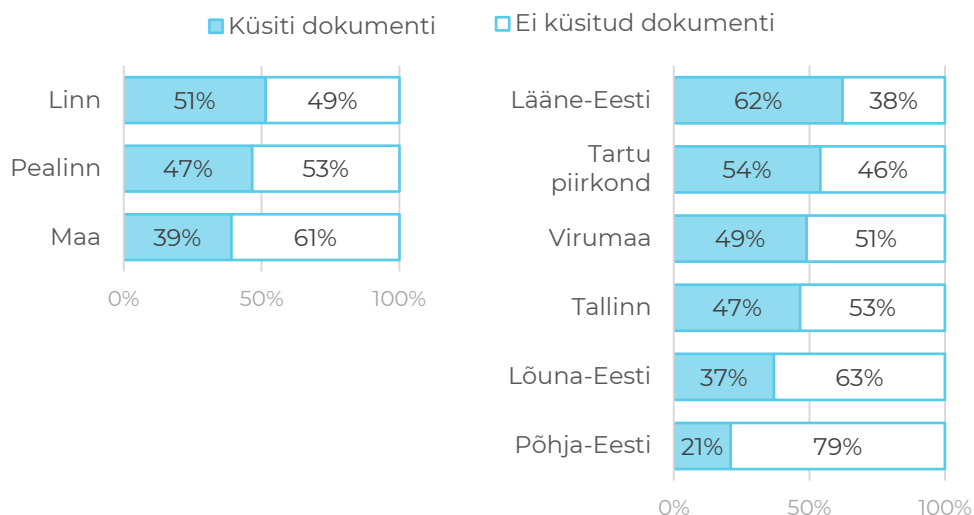
Joonis 1. Dokumendi küsimine alkoholsete jookide ostmisel tavakassades asutuse tüübi lõikes (%; kaalutud)

* Kõigi asutuste tulemuste kirjeldamiseks üldtasemel kasutati üldkaalusid, mis võtsid arvesse nii asutuse tüüpi, regiooni kui ka asula tüüpi. Jaekaubanduse ja toitlustusasutuste tulemuste kirjeldamiseks kasutati erikaalusid, mis võtsid arvesse asutuse regiooni ja asula tüüpi (vt 1.4).

Joonis 2. Dokumendi küsimine alkoholsete jookide ostmisel jaekaubanduse tavakassades asutuse tüübi lõikes (%; kaalutud)

Joonis 3 on ära toodud dokumendi küsimine asula tüübi ja regioonide kaupa. Võrreldes maakohtadega, küsiti noortelt dokumenti oluliselt rohkem linnades (v.a pealinn). Isikut tõendava dokumendi küsimise tase erines oluliselt regioonide lõikes. Vaadeldes kuut regiooni, paistab positiivselt silma Lääne-Eesti, kus küsiti dokumenti 61,8%-l testostudest. Oluliselt harvemini küsiti dokumenti Põhja-Eesti regioonis – 20,6%-l testostudest. Põhja-Eesti tulemus erines oluliselt kõikidest regioonidest, v.a Lõuna-Eesti, kus erinevus esines tendentsi tasemel. Lisaks erines Lääne-Eesti tulemus oluliselt Tallinna ja Lõuna-Eesti tulemustest ning Tartu piirkonna tulemus Lõuna-Eesti tulemustest.

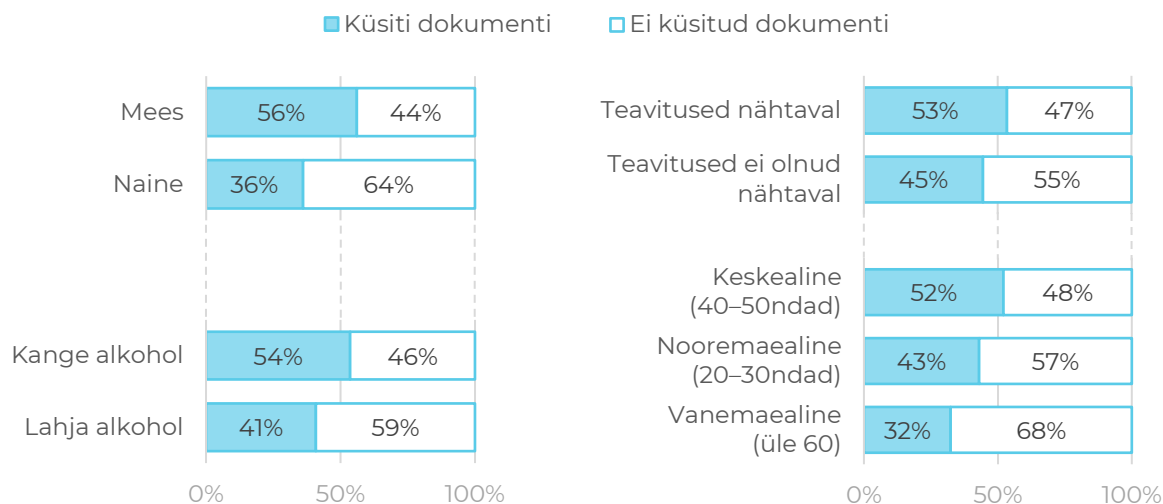
Joonis 3. Dokumendi küsimine alkohoolsete jookide ostmisel tavakassades asula tüübi ja regiooni lõikes (%; kaalutud)

Joonis 4 on välja toodud dokumendi küsimine tavakassades kõikide kaupluste tüüpide peale kokku alkohoolsete jookide ostmisel testostleja soo, ostetud alkoholi liigi, asutuses esinenud teavituste esinemise ja teenindaja vanuse lõikes. Noormeestelt küsiti dokumenti igal teisel juhul, neidudelt igal kolmandal juhul ehk noormeestelt küsiti dokumenti oluliselt sagedamini kui neidudelt. Alkoholi tüübi lõikes küsiti kange alkoholi puhul oluliselt sagedamini dokumenti kui lahja alkoholi puhul.

Testostlejale nähtavaid teavitusi esines kõigest 16,2%-l ostukohtadest, kuid see oli mõjutatud madalast teavituste esinemismäärast toitlustuskohtades (3,2%). Asutustes, kus olid nähtaval alaealistele alkoholi müügikeelu teavitused, küsiti veidi sagedamini dokumenti, kuid erinevus ei esinenud statistiliselt olulisel määral.

Testostlejate hinnangul oli 50,3% testostudel tegemist nooremaealise (20–30ndad), 40,7% testostudel keskealise (40–50ndad) ja 9,0% vanemaealise teenindajaga (60 ja enam). Nooremaealisi teenindajaid oli oluliselt rohkem toitlustusasutustes (64,1%) kui jae-kaubanduses (34,4%). Dokumendi küsimine oli seotud teenindaja vanusega. Keskealised teenindajad küsisid dokumenti sagedamini kui nooremaealised ja vanemaealised teenindajad. Keskealiste teenindajate dokumendiküsimise tase erineb oluliselt vanema-ealiste dokumendiküsimise tasemest ning tendentsi tasemel nooremaealiste teenindajate dokumendiküsimise tasemest.

Joonis 4. Dokumendi küsimine tavakassades alkoholsete jookide ostmisel testostleja soo, ostetud alkoholi liigi, asutuses esinenud teavituste esinemise ja teenindaja vanuse järgi (%; kaalutud)

2.2.2 Alkoholsete jookide testostlemise tulemused kaalumata andmetel

Kaalumata andmete alusel esinesid kõigi asutuse tüüpide lõikes tendentsid, et noormeestelt küsiti dokumenti enam kui neidudelt ning lahja alkoholi puhul kontrollitakse dokumenti harvemini kui kange alkoholi ostmisel.

Tendents, et Lääne-Eestis kontrolliti dokumenti enam, esines kaalumata andmete alusel eelkõige keskmistes kauplustes ja toitlustusasutustes. Kuna toitlustusasutusi on võrreldes teiste asutuse tüüpidega valimis oluliselt rohkem ning kaalumise suurendab toitlustusasutuste osakaalu veelgi, siis on Lääne-Eesti tulemused suuresti mõjutatud sealsete toitlustusasutuste tulemusest. Sarnane seos esineb ka Põhja-Eesti tulemustes, mille madal dokumendiküsimise määr on seotud eelkõige väikeste kaupluste ja toitlustusasutustega, mis domineerivad kaalutud valimis.

Kaalumata andmete alusel esines tendents, et maakohtades kontrolliti dokumenti muudest linnadest harvemini eelkõige väikestes ja keskmistes kauplustes ning toitlustusasutustes. Kuna väikeste kaupluste ja toitlustusasutuste andmete osakaal on kaalutud andmete puhul ülekaalus, siis on ka ostukoha tüübi ja dokumendi küsimise seosed oluliselt mõjutatud just väikeste kaupluste ja toitlustusasutuste tulemustest.

Kaalumata andmete alusel esineb tendents, et keskealised teenindajad küsivad dokumenti vanemaelistest sagedamini, eelkõige väikestes kauplustes ja toitlustuskohtades. Kuna antud asutustüübid on kaalutud andmete osas domineerivad, siis tulenevad ka teenindaja vanuse ja dokumendi küsimise seosed just väikeste kaupluste ja toitlustuskohtade tulemustest.

Kaalumata andmete alusel esineb statistiliselt oluline seos dokumendi küsimise ja nähtavate teavituste olemasolu vahel – asutustes, kus teavitused olid nähtaval, küsiti dokumenti oluliselt sagedamini kui asutustes, kus nähtavad teavitused puudusid. Põhjus, miks kaalutud andmete puhul antud efekt kaob, seisneb asjaolus, et kuigi kõigi asutuste tüüpide puhul esines tendents, et dokumenti küsiti rohkem asutustes, kus teavitused olid nähtaval, siis nii väikeste kaupluste kui ka toitlustusasutuste puhul oli erinevus dokumendi küsimise määras väiksem kui teiste asutuste puhul. Näiteks, kui keskmiste ja suurte kaupluste ning tanklate puhul erineb määr umbes 20,0%, siis väikeste kaupluste puhul on erinevus 5,6% ning toitlustusasutustes vaid 0,7%. Kuna nii väikeste kaupluste kui ka

toitlustusasutuste andmete osakaalu on kaalutud andmete puhul suurendatud, siis mõjutavad kaalutud andmete puhul need kaks asutustüüpi tulemusi enam kui kaalumata andmete puhul.

Dokumendi küsimine kaalumata andmetel jaemüügi asutuse tüüpide lõikes on välja toodud **Tabel 4** ja toitlustusasutustes **Tabel 5**.

Tabel 4. Dokumendi küsimine tavakassades alkoholsete jookide testostmisel jaekaubanduses asutuse tüüpi kaupa (% ja arv; kaalumata)

Tunnus		Väike kauplus			Keskmine kauplus			Suur kauplus			Tankla		
		Jah	Ei	Σ _n	Jah	Ei	Σ _n	Jah	Ei	Σ _n	Jah	Ei	Σ _n
Regioon	Tallinn	33% 7	67% 14	21	27% 3	73% 8	11	64% 9	36% 5	14	56% 5	44% 4	9
	Põhja-Eesti	20% 2	80% 8	10	36% 4	64% 7	11	56% 5	44% 4	9	42% 5	58% 7	12
	Lääne-Eesti	50% 7	50% 7	14	75% 3	25% 1	4	38% 3	62% 5	8	33% 3	67% 6	9
	Tartu piirkond	50% 3	50% 3	6	50% 3	50% 3	6	100% 2	0% 0	2	62% 8	38% 5	13
	Lõuna-Eesti	44% 4	56% 5	9	67% 2	33% 1	3	70% 7	30% 3	10	50% 4	50% 4	8
	Virumaa	50% 6	50% 6	12	35% 6	65% 11	17	33% 2	67% 4	6	67% 4	33% 2	6
Asula tüüp	Pealinn	33% 7	67% 14	21	27% 3	73% 8	11	64% 9	36% 5	14	56% 5	44% 4	9
	Linn	50% 12	50% 12	24	54% 15	46% 13	28	36% 5	64% 9	14	41% 9	59% 13	22
	Maa	37% 10	63% 17	27	23% 3	77% 10	13	67% 14	33% 7	21	58% 15	42% 11	26
Ostleja suud	Naine	37% 14	63% 24	38	37% 10	63% 17	27	36% 8	64% 14	22	48% 14	52% 15	29
	Mees	44% 15	56% 19	34	44% 11	56% 14	25	74% 20	26% 7	27	54% 15	46% 13	28
Toote tüüp	Lahja alkohol	32% 13	68% 28	41	38% 11	62% 18	29	67% 16	33% 8	24	48% 19	52% 21	40
	Kange alkohol	52% 16	48% 15	31	43% 10	57% 13	23	48% 12	52% 13	25	59% 10	41% 7	17
Teenindaja vanus	Nooremaealine (20–30ndad)	27% 6	73% 16	22	62% 10	38% 6	16	38% 3	62% 5	8	48% 16	52% 17	33
	Keskealine (40–50ndad)	53% 20	47% 18	38	30% 7	70% 16	23	60% 18	40% 12	30	53% 9	47% 8	17
	Vanemaeline (üle 60)	25% 3	75% 9	12	31% 4	69% 9	13	64% 7	36% 4	11	57% 4	43% 3	7
Teavitused	Olid nähtaval	44% 8	56% 10	18	50% 15	50% 15	30	67% 20	33% 10	30	59% 19	41% 13	32
	Ei olnud nähtaval	39% 21	61% 33	54	27% 6	73% 16	22	42% 8	58% 11	19	40% 10	60% 15	25
KOKKU (%)		40,3%	59,7%	100%	40,4	59,6%	100%	57,1%	42,9%	100%	50,9%	49,1%	100%
KOKKU (n)		29	43	72	21	31	52	28	21	49	29	28	57

Jah = Küsiti dokumenti; Ei = Ei küsitud dokumenti; Σ = Kokku

Tabel 5. Dokumendi küsimine alkohoolsete jookide testostmisel toitlustusasutustes (% ja arv; kaalumata)

Tunnus		Toitustusasutus		
		Jah	Ei	Σ
Regioon	Tallinn	50% 52	50% 51	103
	Põhja-Eesti	14% 3	86% 18	21
	Lääne-Eesti	72% 31	28% 12	43
	Tartu piirkond	52% 11	48% 10	21
	Lõuna-Eesti	20% 3	80% 12	15
	Virumaa	50% 13	50% 13	26
Asula tüüp	Pealinn	50% 52	50% 51	103
	Linn	54% 44	46% 38	82
	Maa	39% 17	61% 27	44
Ostleja sugu	Naine	35% 41	65% 77	118
	Mees	65% 72	35% 39	111
Toote tüüp	Lahja alkohol	45% 64	55% 77	141
	Kange alkohol	56% 49	44% 39	88
Teenindaja vanus	Nooremaealine (20–30ndad)	49% 72	51% 74	146
	Keskealine (40–50ndad)	51% 39	49% 37	76
	Vanemaeline (üle 60)	29% 2	71% 5	7
Teavitused	Olid nähtaval	50% 4	50% 4	8
	Ei olnud nähtaval	49% 109	51% 112	221
KOKKU (%)		49,3%	50,7%	100%
KOKKU (n)		113	116	229

Jah = Küsiti dokumenti

Ei = Ei küsitud dokumenti

Σ = Kokku

2.2.3 Müügist keeldumine alkohoolsete jookide testostlemisel tavakassades

Alkohoolsete jookide testostlemisel küsiti tavakassades dokumenti ja keelduti toote müügist 36,6%-l testostudest. 9,3%-l testostudest küsiti dokumenti, aga selle puudumisel oldi siiski valmis alkohoolset jooki müüma. 54,0%-l testostudest ei küsitud vanust tõendavat dokumenti ja oldi valmis alkohoolset jooki müüma.

Põhja-Eestis oldi valmis alkohoolseid jooke müüma oluliselt sagedamini kui Lääne-Eestis, Tartu piirkonnas, Virumaal ja Lõuna-Eestis ning mõnevõrra sagedamini kui Tallinnas (erinevus tendentsi tasemel). Tallinnas oldi valmis alkohoolseid jooke müüma oluliselt sagedamini kui Lääne-Eestis, Tartu piirkonnas ja Virumaal. Lõuna-Eestis oldi valmis alkohoolseid jooke müüma oluliselt sagedamini kui Lääne-Eestis ja Tartu piirkonnas ning mõnevõrra sagedamini kui Virumaal (erinevus tendentsi tasemel). Pealinnas oldi valmis müüma oluliselt sagedamini kui muudes linnades ja maapiirkondades ning maapiirkondades oldi valmis müüma sagedamini kui muudes linnades (v.a Tallinn). Lahjat alkoholi oldi valmis müüma oluliselt sagedamini kui kanget alkoholi. Vanemaealised teenindajad olid valmis müüma oluliselt sagedamini kui nooremad või keskealised teenindajad. Valmisolek alkohoolse joogi müügiks ei olnud seotud asutuse tüübi, testostleja soo ega nähtavate teavituste olemasoluga. Jaekaubanduse ja toitlustusasutuste võrdluses ei esinenud erinevusi alkohoolse joogi müügist keeldumises.

Testoste, kus küsiti dokumenti, kuid oldi eitava vastuse korral siiski valmis toodet müüma, esines võrreldes teiste regioonidega (v.a Põhja-Eesti) enim Tallinna regioonis ja pealinnas (võrreldes muude linnade ja maakohadega). Sarnaselt oldi valmis alkohoolseid jooke sagedamini müüma noormeestele (võrreldes neidudega) ning kui teenindaja oli vanemaealine (võrreldes nooremaealiste teenindajatega). Asutuse tüüp ega nähtavate teavituste olemasolu ei olnud seotud sellega, kas teenindaja peale dokumendi küsimisele eitava vastuse saamist oli valmis toodet müüma või mitte (**Tabel 6**).

Ka kaalumata andmete alusel püsisid erinevused valmisolekus alkohoolse joogi müügiks Põhja-Eesti ja Tallinna ning teiste regioonide vahel. Samuti esinesid kaalumata andmete puhul erinevused pealinna ning muude linnade ja maapiirkondade vahel. Maapiirkondade ja muude linnade vahelised statistiliselt olulised erinevused kaalumata andmete alusel puudusid. Toote tüübist ja teenindaja vanusest tulenevad erinevused esinesid ka kaalumata andmete alusel. Müügiks valmisolekul dokumendi küsimisel ja selle puudumisel esinesid ka kaalumata andmetel ostukohast, regioonist, asula tüübist, testostleja soost ning teenindaja vanusest tulenevad erinevused. Kaalumata andmetel põhinevad tulemused on välja toodud Lisas 1.

Tabel 6. Alkohoolsete jookide testostudel dokumendi küsimine ja valmisolek müügiks tavakassades (%; kaalutud)

Tunnus	Kaalutud andmed		
	Küsi dokumenti ning keelduti toote müügist (%)	Küsi dokumenti, kuid selle puudumisel oldi valmis toodet müüma (%)	Ei küsitud dokumenti ning oldi valmis toodet müüma (%)
Ostukoha regioon			
Tallinn	26%	21%	53%
Põhja-Eesti	14%	6%	80%
Lääne-Eesti	60%	2%	38%
Tartu piirkond	54%	0%	46%

Lõuna-Eesti	36%	0%	64%
Virumaa	44%	6%	50%
Ostukoha asula tüüp			
Pealinn	26%	21%	53%
Muu linn	47%	4%	49%
Maapiirkond	37%	2%	61%
Asutuse tüüp			
Väike kauplus	33%	7%	60%
Keskmine kauplus	32%	8%	60%
Suur kauplus	41%	17%	42%
Tankla	44%	7%	49%
Toitlustusasutus	38%	11%	51%
Ostleja sugu			
Naine	33%	3%	64%
Mees	40%	16%	44%
Toote tüüp			
Lahja alkohol	31%	10%	59%
Kange alkohol	45%	8%	47%
Teenindaja vanus			
Nooremaealine (20–30ndad)	37%	6%	57%
Keskealine (40–50ndad)	40%	12%	48%
Vanemaeline (üle 60)	17%	15%	68%
Nähtavate teavituste olemasolu			
Nähtavad teavitused olid olemas	43%	10%	47%
Nähtavad teavitused puudusid	35%	9%	56%
KESKMINE	37%	9%	54%

2.2.4 Alkohoolsete jookide testostlemise tulemused aastate lõikes

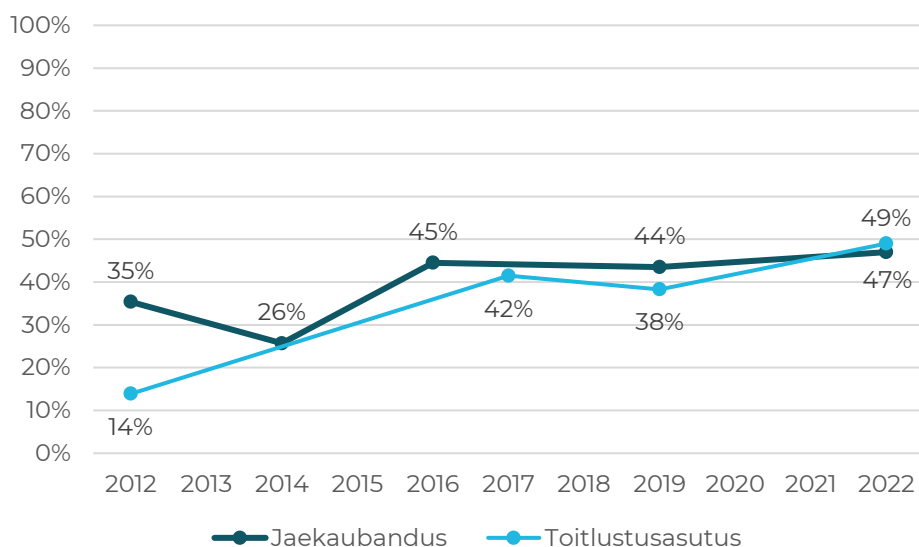
Esimest korda viis Tervise Arengu Instituut läbi alkohoolsete jookide testostlemise uuringu 2011. aastal [6]. Täiemahuline üle-eestiline uuring toimus 2012. aastal jaekaubanduses ja toitlustusasutustes. Aastatel 2014 [7] ja 2016 teostati testostlemist jaekaubandus- ja toitlustusasutustes ning 2017. aastal toitlustusasutustes. 2019. aastal viidi uuring läbi paralleelselt nii jaekaubanduses kui toitlustusasutustes [8]. Nii 2019. kui ka 2022. aasta uuringu andmekogumine toimus sügiskuudel, varasemalt suvekuudel. Valimite suurused erinevatel uuringuaastatel on esitatud **Tabel 7**.

Tabel 7. Valimi suurus alkoholsete jookide testostlemise uuringutes aastate lõikes.

Aasta	Valimi suurus (N)		
	Jaekaubandus	Toitlustusasutused	KOKKU
2012	200	50	250
2014	260	-	260
2016	258	-	258
2017	-	89	89
2019	331	260	591
2022	230	229	459

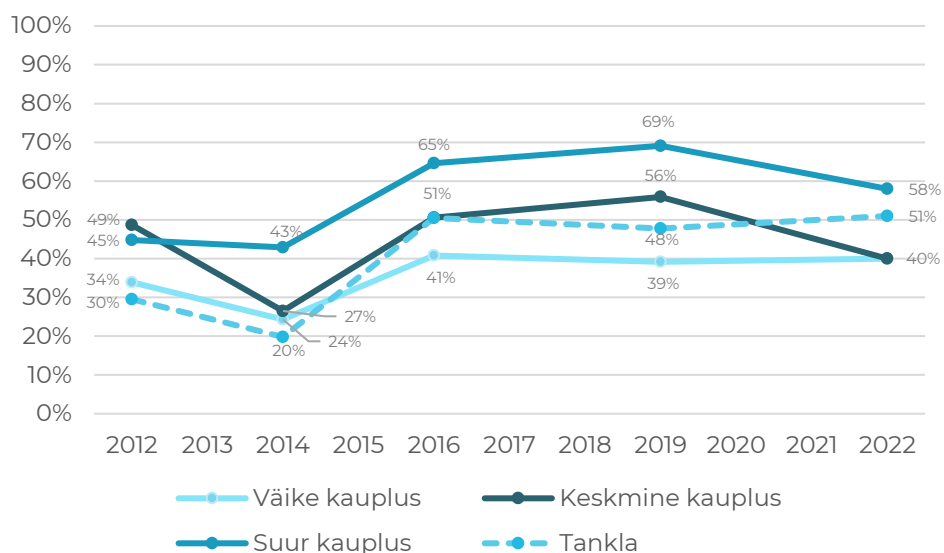
Kui 2012. aastal jäi dokumendi küsimise üldmäär keskmiselt 24% tasemele, siis aastate lõikes on see tõusnud. Jaekaubandusasutustes tõusis 2016. aastal dokumendi küsimise määr 45%-ni (võrdluseks 35% aastal 2012). Kõige suurem olukorra paranemine on toimunud toitlustusasutustes – kui 2012. aastal küsiti toitlustusasutustes dokumenti vaid 14%-l testostudest, siis 2017. aastal juba 42%-l testostudest. Alates 2016. aastast on dokumendi küsimise määr jäänud püsima sarnasele tasemele.

Võrreldes 2019. aastaga on dokumendi küsimise määr mõnevõrra paranenud (üldnäitaja 40,5% asemel 46,0%), eelkõige on muutus toimunud toitlustusasutustes, kus dokumendi küsimise määr on tõusnud 38,3%-lt 49,3%-ni, ületades 2022. aastal jaekaubanduse üldnäitajat 47,1% (**Joonis 5**).

Joonis 5. Dokumendi küsimine alkoholsete jookide testostlemise uuringutes aastatel 2012–2022 jaekaubandus- ja toitlustusasutuste võrdluses (%; kaalutud)

Jaekaubanduse asutuste võrdluses on samaks jäänud üldine tendents, mille kohaselt küsiti sagedamini dokumenti suurtes kauplustes ning harvemini väikestes kauplustes. Muutunud on jaekaubandusasutuste erinevused – kui 2019. aastal erines väikeste kaupluste tulemus keskmiste ja suurte kaupluste tulemusest ning tanklate tulemus erines suurte kaupluste tulemusest, siis 2022. aasta uuringus ei olnud erinevused enam statistiliselt olulised (kaalumata andmete puhul esines erinevus suurte ja väikeste kaupluste vahel tendentsi tasemel; vt 2.2.2). Seega on käesoleva uuringu põhjal viimastel aastatel erinevused jaekaubandusasutuste vahel tasandunud (**Joonis 6**).

Joonis 6. Dokumenti küsimine alkohoolsete jookide testostlemise uuringutes aastatel 2012–2022 jaekaubanduse asutuste lõikes (%; kaalutud)

2.3 Alkohoolsete jookide testostlemise tulemused iseteeninduskassades

Iseteeninduskassades tehti alkohoolsete jookide testostest kokku 30 ja need tehti ainult suurtes kauplustes. Veidi üle poolte ostudest sooritasid neid. Iseteeninduskassade testostudest 80% viidi läbi iseteeninduskassas tooteid registreerides ja 20%-l kordadest ostupulti kasutades.

2.3.1 Alkohoolsete jookide testostlemise tulemused iseteeninduskassades kaalumata andmetel

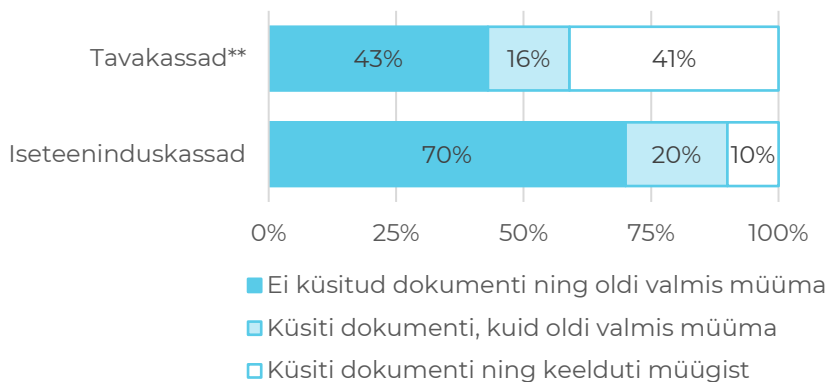
Kõikidest iseteeninduskassades tehtud alkohoolsete jookide testostudest küsiti dokumenti 30,0%-l testostudest, sh 10,0%-l juhtudest keelduti toote müügist ja 20,0%-l oldi siiski valmis toode müüma. 70,0%-l iseteeninduskassades läbi viidud testostudest ei küsitud dokumenti ning oldi valmis alkohoolse joogi müügiks.

Iseteeninduskassades läbi viidud alkohoolsete jookide testostudest ei olnud valimi suurusest tulenevalt võimalik välja tuua statistiliselt olulisi erinevusi lähtuvalt asutuse regioonist ja asula tüübist, testostleja soost, toote tüübist, teenindaja vanusest ega nähtavate teavituste olemasolust.

Sarnaselt tavakassadega pidid testostlejad hindama iseteeninduskassade juures olevate teenindajate vanusevahemikku ning nende subjektiivsel hinnangul olid 53,3% keskealised (40–50ndad), 26,7% nooremaealised (20–30ndad) ja 20,0% vanemaealised (60 ja enam).

Enamikel testostudest ei küsinud teenindajad testostleja vanust ega tekkinud ka pilk-kontakti (vastavalt 96,6% ja 53,3% testostudest). Samuti puudusid enamikes asutustes nähtavad teavitused alkoholi müügikeelu kohta alaealistele (63,3%-l juhtudest).

Joonis 7 on välja toodud suurte kaupluste dokumendiküsimise ja müügiks valmisoleku tasemed nii tava- kui ka iseteeninduskassades (suurte kaupluste tavakassade andmed on käesolevas peatükis esitatud kaalumata kujul, kuna iseteeninduskassade puhul ei kasutatud andmekaalusid). Suurte kaupluste iseteeninduskassades küsiti isikut tõendavat dokumenti vaid 30,0%-l testostudest, samas kui suurte kaupluste tavakassades on sama näitaja paremal tasemel: 57,1%. Võrdluses suurte kaupluste tavakassadega oli ka alkohoolse joogi müügist keeldumine oluliselt madalam: keelduti müügist 41%-l testostudest, iseteeninduskassades oli vastav näitaja vaid 10,0%. Seega, suurte kaupluste iseteeninduskassades küsiti dokumenti ja keelduti alkohoolse joogi müügist oluliselt harvemini kui suurte kaupluste tavakassades.

Joonis 7. Dokumendiküsimine ja valmisolek müügiks alkohoolsete jookide testostlemisel kassa tüüpide järgi suurtes kauplustes (%; kaalumata*)

* Kuna alkohoolsete jookide testostlemise iseteeninduskassade andmete analüüsil kasutati kaalumata andmeid, siis on võrdluseks välja toodud alkohoolsete jookide testostlemise tavakassade tulemused kaalumata kujul.

** Kuna alkohoolsete jookide testostlemine iseteeninduskassades viidi läbi vaid suurtes kauplustes, siis on võrdluseks välja toodud alkohoolsete jookide testostlemise tavakassade tulemused suurtes kauplustes.

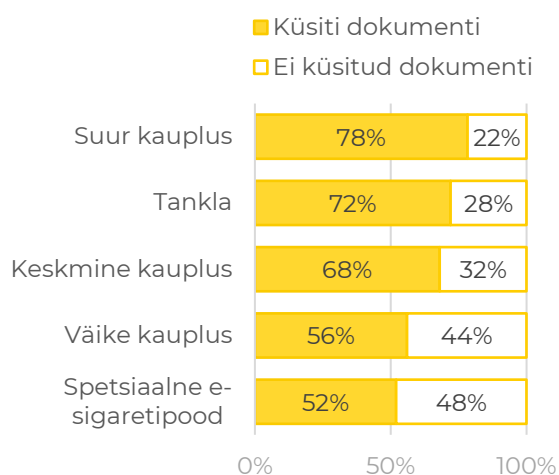
2.4 Tubaka- ja nikotiinitorude testostlemise tulemused

Esimest korda viidi läbi tubaka- ja nikotiinitorude testostlemine ning testostud sooritati ainult Tallinna jaekaubanduse asutustes.

2.4.1 Tubaka- ja nikotiinitorude testostlemise tulemused kaalutud andmetel

Tubaka- ja nikotiinitorude testostest tehti kokku 123. Sooritatud testostudest küsiti dokumenti 60,3%-l ning dokumenti ei küsitud 39,7%-l kordadest. Sarnaselt alkoholsete jookide testostlemisega pidid ka siin testostlejad väitma, et dokument on ununenud kaasa võtta. Sellisel juhul keelduti müümisest 45,7%-l juhtudest.

Tubaka- ja nikotiinitorude testostlemine toimus ainult jaekaubandusasutustes. Erinevused ilmsid eelkõige suurte kaupluste ja spetsiaalsete e-sigaretipoodide vahel. Kui suurtes kauplustes küsiti isikut tõendavat dokumenti 78,3%-l kordadest, siis spetsiaalsetes e-sigaretipoodides oli antud näitaja 52,0% (**Joonis 8**).

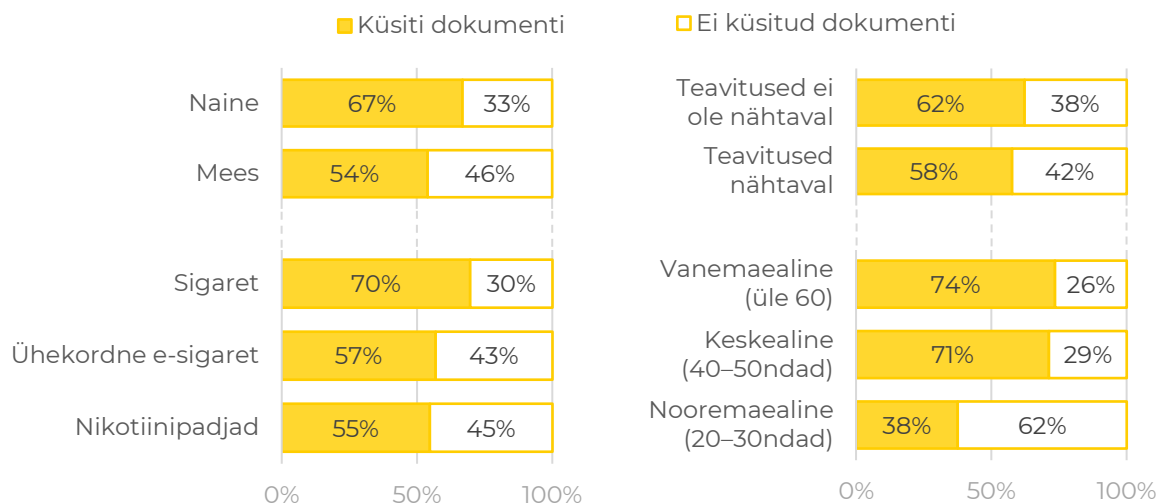
Joonis 8. Dokumenti küsimine tubaka- ja nikotiinitorude testostmisel jaekaubanduse asutuste lõikes (%; kaalutud)

* Testostude üldarv kaalumata kujul. Kuna nii kaalutud kui kaalumata andmete puhul on dokumenti küsimise/mitteküsimise jaotus identne, erineb vaid testostude üldarv, siis on nii andmete töötlemisel kui ka joonisel kasutatud kaalumata andmeid.

Neidudelt küsiti isikut tõendavat dokumenti mõnevõrra sagedamini kui noormeestelt – vastavalt 67,0% ja 54,1% (Joonis 9). Tootetüübi lõikes küsiti dokumenti sagedamini tavalise sigareti korral – 69,8%-l testostudest. Muude tubaka- ja nikotiinitorude puhul küsiti dokumenti mõnevõrra harvemini: ühekordsete e-sigaretide puhul küsiti dokumenti 57,0%-l juhtudest ja nikotiinipatjade puhul 54,8%-l ostude korral.

Teavitused alaealistele tubaka- ja nikotiinitorude müügi keelu kohta olid nähtaval 43,7%-l asutustest. Asutustes, kus teavitust oli nähtaval, küsiti isikut tõendavat dokumenti 57,5%-l juhtudest, ning asutustes, kus teavitust nähtaval ei olnud, küsiti dokumenti 62,5%-l juhtudest (lähemalt peatükis 2.4.2) (**Joonis 9**).

Testostlejatel paluti määrata teenindaja vanusevahemik (subjektiivne hinnang). Testostlejate hinnangul oli 45,3%-l juhtudest teenindaja keskealine (40–50ndad), 34,0%-l juhtudest nooremaealine (20–30ndad) ning 20,7%-l juhtudest vanemaeline (60 ja enam). Isikut tõendava dokumendi küsimise tase oli seotud teenindaja vanusega. Nooremaealiste teenindajate dokumendiküsimise tase (37,6%) oli oluliselt madalam kui keskealistel (71,3%) ja vanemaelistel teenindajatel (73,6%) (**Joonis 9**).

Joonis 9. Dokumendi küsimine tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemisel testostleja soo, ostetud toote liigi, asutuses esinenud teavituste esinemise ja teenindaja vanuse lõikes.

2.4.2 Tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemise tulemused kaalumata andmetel

Kui kaalutud andmete alusel küsiti enam dokumenti neidudelt, siis kaalumata andmete alusel oli tendents vastupidine – neidudelt küsiti dokumenti harvemini kui noormeestelt. Kaalumata andmete alusel on dokumendi küsimise ja ostleja soo vahelised seosed mõjutatud asutuse tüübist. Näiteks küsiti noormeestelt võrreldes neidudega sagedamini dokumenti keskmistes kauplustes, tanklates ja spetsiaalsetes e-sigaretipoodides. Neidudelt küsiti dokumenti sagedamini just väikestes ja suurtes kauplustes. Kuna kaalutud andmete puhul on väikeste kaupluste osakaalu oluliselt üles kaalutud ning keskmiste kaupluste, tanklate ja e-sigaretipoodide osakaalu oluliselt vähendatud, siis peegeldub kaalumata andmetes väikestes kauplustes esinev tendents.

Kaalumata andmete alusel esines nii väikestes, keskmistes kui ka suurtes kauplustes tendents, et dokumenti küsiti sigarettide ostmisel sagedamini kui muude tubakatoodete puhul. Tanklates oli tendents aga vastupidine ning enam küsiti dokumenti muude tubakatoodete ostmisel.

Kaalumata andmete alusel oli nooremaealiste teenindajate madal dokumendiküsimise määr probleemiks eelkõige väikestes kauplustes, mille andmete osakaal oli oluliselt üles kaalutud. Ka spetsiaalsetes e-sigaretipoodides, kus nooremaealiste teenindajate osakaal oli kõige suurem, oli dokumendiküsimise määr keskmisest veidi madalam. Samas, tanklates, kus nooremaealiste teenindajate osakaal oli samuti kõrge, oli nooremaealiste teenindajate dokumendiküsimise tase isegi veidi keskmisest kõrgem. Nii tanklate kui ka spetsiaalsete e-sigaretipoodide andmete osakaal on kaalumata andmete puhul alla kaalutud, mistõttu antud kahe asutusetüübi mõju kaalumata andmetele on tagasihoidlik.

Kui kaalumata andmete puhul esines (statistiliselt mitteoluline) tendents, et dokumenti küsiti enam asutustes, kus teavitused ei olnud nähtaval, siis kaalumata andmetest on näha, et nii keskmistes kauplustes, tanklates kui ka e-sigaretipoodides küsiti dokumenti pigem neis asutustes, kus olid olemas nähtavad teavitused. Kuna antud kolme asutusetüübi andmete osakaalu on kaalumata andmete puhul oluliselt vähendatud ning kaalumata andmetes domineerivates väikestes kauplustes ei sõltunud dokumendi küsimine nähtavate teavituste olemasolust, siis sama efekt peegeldub ka kaalumata andmete tulemustes (**Tabel 8**).

Tabel 8. Dokumendi küsimine tavakassades tubaka- ja nikotiinitoodete testostmisel asutuse tüübi järgi (% ja arv; kaalumata)

Tunnus		Väike kauplus			Keskmine kauplus			Suur kauplus			Tankla			Spetsiaalne e-sigaretipood		
		Jah	Ei	Σ _n	Jah	Ei	Σ	Jah	Ei	Σ	Jah	Ei	Σ	Jah	Ei	Σ
Ostleja sugu	Naine	67% 8	33% 4	12	62% 8	38% 5	13	82% 9	18% 2	11	62% 8	38% 5	13	42% 5	58% 7	12
	Mees	46% 6	54% 7	13	75% 9	25% 3	12	75% 9	25% 3	12	83% 10	17% 2	12	62% 8	38% 5	13
Toote tüüp	Nikotiini-padjad	50% 5	50% 5	10	73% 8	27% 3	11	67% 6	33% 3	9	75% 9	25% 3	12	50% 7	50% 7	14
	Ühekordne e-sigaret	50% 3	50% 3	6	40% 2	60% 3	5	83% 5	17% 1	6	78% 7	22% 2	9	55% 6	45% 5	11
	Sigaret	67% 6	33% 3	9	78% 7	22% 2	9	87% 7	13% 1	8	50% 2	50% 2	4	-	-	-
Teenindaja vanus	Nooremaealine (20–30ndad)	25% 2	75% 6	8	60% 3	40% 2	5	100% 2	0% 0	2	71% 15	29% 6	21	45% 10	55% 12	22
	Keskealine (40–50ndad)	69% 9	31% 4	13	89% 8	11% 1	9	78% 7	22% 2	9	67% 2	33% 1	3	100% 3	0% 0	3
	Vanemaeline (üle 60)	75% 3	25% 1	4	55% 6	45% 5	11	75% 9	25% 3	12	100% 1	0% 0	1	-	-	-
Teavitused	Olid nähtaval	55% 6	45% 5	11	92% 12	8% 1	13	43% 3	57% 4	7	76% 13	24% 4	17	64% 7	36% 4	11
	Ei olnud nähtaval	57% 8	43% 6	14	42% 5	58% 7	12	94% 15	6% 1	16	62% 5	38% 3	8	43% 6	57% 8	14
KOKKU (%)		56%	44%	100%	68%	32%	100%	78%	22%	100%	72%	28%	100%	52%	48%	100%
KOKKU (n)		14	11	25	17	8	25	18	5	23	18	7	25	13	12	25

Jah = küsiti dokumenti; Ei = ei küsitud dokumenti; Σ = kokku

2.4.3 Müügist keeldumine tubaka- ja nikotiinitorude testostlemisel

Sarnaselt alkoholsete jookide testostlemisega koguti tubaka- ja nikotiinitorude testostude läbiviimisel infot selle kohta, kas teenindaja keeldus dokumendi puudumisel toote müügist. Andmed tubaka- ja nikotiinitorude testostlemisel dokumendi küsimise ja müügiks valmisoleku kohta tunnuste lõikes on toodud **Tabelis 9**.

Tubaka- ja nikotiinitorude testostlemisel küsiti dokumenti ja keelduti toote müügist 45,7%-l testostudest. 14,6%-l testostudest küsiti dokumenti, kuid selle puudumisel oldi siiski valmis toodet müüma. 39,7%-l testostudest ei küsitud dokumenti ja oldi valmis tubaka- või nikotiinitorudet müüma.

Noormeestele oldi valmis tubaka- ja nikotiinitorudeid müüma oluliselt sagedamini kui neidudele. Lisaks oli noormeeste seas võrreldes neidudega oluliselt kõrgem nende testostude osakaal, kus küsiti dokumenti, kuid selle puudumisel oldi siiski valmis toodet müüma. Nooremaealised teenindajad olid valmis müüma oluliselt sagedamini kui keskealised teenindajad. Muid tubaka- ja nikotiinitorudeid oldi valmis müüma mõnevõrra sagedamini kui tavasigarette (erinevus tendentsi tasemel).

Asutustes, kus teavitused puudusid, oli võrreldes asutustega, kus nähtavad teavitused olid olemas, oluliselt kõrgem nende testostude osakaal, kus küsiti dokumenti, kuid selle puudumisel oldi valmis siiski toodet müüma.

Müügist keeldumine dokumendi küsijate seas ei olnud seotud asutuse tüübi, tubakatorude tüübi ega teenindaja vanusega.

Teenindaja vanusest tulenevad erinevused valmisolekuks tubaka- ja nikotiinitorude müügil esinesid ka kaalumata andmete alusel. Kaalumata andmete alusel puudusid statistiliselt olulised seosed müügist keeldumise ja ostleja soo ning toote tüübi vahel. Samuti puudusid seosed dokumendi küsimise ja müügist keeldumise ning testostleja soo ja nähtavate teavituste vahel. Tubaka- ja nikotiinitorude testostlemisel dokumendi küsimise ja müügiks valmisoleku kohta andmed on leitavad Lisa 2.

Tabel 9. Tubaka- ja nikotiinitorude testostudel dokumendiküsimine ja valmisolek müügiks tavakassades (%; kaalutud)

Tunnus	Kaalutud andmed		
	Küsi dokumenti ning keelduti toote müügist (%)	Küsi dokumenti, kuid selle puudumisel oldi valmis toode müüma (%)	Ei küsitud dokumenti ning oldi valmis toode müüma (%)
Asutuse tüüp			
Väike kauplus	44%	12%	44%
Keskmine kauplus	52%	16%	32%
Suur kauplus	52%	26%	22%
Tankla	48%	24%	28%
Spetsiaalne e-sigaretipood	44%	8%	48%

Ostleja sugu			
Naine	58%	9%	33%
Mees	34%	20%	46%
Toote tüüp			
Nikotiinipadjad	42%	13%	45%
Ühekordne e-sigaret	40%	17%	43%
Sigaret	55%	15%	30%
Teenindaja vanus			
Nooremaealine (20–30ndad)	33%	5%	62%
Keskealine (40–50ndad)	54%	17%	29%
Vanemaeline (üle 60)	49%	25%	26%
Nähtavate teavituste olemasolu			
Nähtavad teavitused olid olemas	53%	5%	42%
Nähtavad teavitused puudusid	40%	22%	38%
KESKMINE	46%	14%	40%

3 Järeldused

Antud uuringu tulemused näitavad, et alla 18-aastastel noortel on suhteliselt lihtne alkohoolseid jooke ning tubaka ja nikotiinitooteid kätte saada. Uuringu tulemustest selgus, et üle poolte teenindajatest oli valmis tooteid müüma ostja vanust kontrollimata. Seega sai alkohoolse joogi või tubaka- ja nikotiinitoote vanust tõendamata kätte pea iga teine noor. Teenindajate valmisolek müügiks ostja vanust kontrollimata võib viidata asjaolule, et teenindajad ei tea piisavalt enda tubakaseadusest tulenevaid kohustusi ja õigusi, mistõttu tunnevad nad ebakindlust müümisest keeldumisel alaealistele. Samuti võib olla põhjuseks asjaolu, et reeglite rikkumise korral ei rakendata piisavalt sanktsioone ning ka järelevalve-meetmed on puudulikud.

Võrreldes 2019. aastaga on alkohoolsete jookide ostmisel dokumendi küsimise tase mõnevõrra tõusnud. Suurim positiivne muutus on aset leidnud toitlustusasutustes. Jaekaubanduses on üldtasandil dokumendiküsimine jäänud samale tasemele, kuid asutuste lõikes on see ühtlustunud. Dokumendiküsimise tase on veidi langenud nii suurtes kui ka keskmistes kauplustes.

Alkohoolsete jookide testostlemisel selgus, et noormeestelt küsiti dokumenti sagedamini kui neidudelt. Tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemisel aga oli olukord vastupidine ja noormeestelt küsiti dokumenti harvemini kui neidudelt. Samas esines nii alkohoolsete jookide kui ka tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemisel olukordi, kus dokumendi küsimisel eitava vastuse korral sõltus teenindaja valmisolek müügiks olulisel määral testostleja soost. Noormeestele oldi sellistel juhtudel valmis toodet (nii alkoholi kui ka tubaka- ja nikotiinitoodeid) müüma oluliselt sagedamini kui neidudele. See tulemus võib viidata sellele, et teenindajatel ei ole piisavalt konfliktilahendamise oskuseid ning, isegi kui dokumenti küsitakse, tuntakse ebakindlust müügist täielikult keeldumisel.

Dokumendiküsimise tase ja valmisolek müügiks erines ostetavate toodete lõikes. Näiteks küsiti lahja alkohoolse joogi puhul dokumenti harvemini ning ollakse ka sagedamini valmis müüma kui kange alkohoolse joogi puhul. Samuti on noortel nikotiinipatju ja ühekordseid e-sigarete mõnevõrra lihtsam kätte saada kui tavasigarete. Olulised erinevused esinesid ka poodide võrdluses. Uuringu tulemustest selgus, et spetsiaalsetes e-sigaretipoodides küsiti noortelt vanust tõendavat dokumenti oluliselt harvemini kui suurtes kauplustes. Need tulemused võivad viidata asjaolule, et lahjat alkoholi ja uudseid tubaka- ja nikotiinitooteid ei peeta tervisele sama kahjulikuks kui kanget alkoholi või tavasigarete ning teenindajad ei pruugi piisavalt tunnetada enda vastutust alkoholi- ja tubakapoliitika elluviimisel.

Teenindajate vanuse lõikes selgus, et alkohoolsete jookide testostlemisel küsisid keskealised teenindajad dokumenti sagedamini kui noorema- ja vanemaealised teenindajad. Vanemaealised teenindajad olid valmis toodet müüma oluliselt sagedamini kui nooremad või keskealised teenindajad. Tubaka- ja nikotiinitoodete testostlemisel küsisid nooremaealised teenindajad dokumenti harvemini kui kesk- ja vanemaealised teenindajad. Need tulemused võivad taas viidata teenindajate ebakindlusele müügist keelduda, sest ei tunta piisavalt enda õiguseid ega kohustusi, kuid ka asjaolule, et teenindajatel, eriti nooremaealistel, ei pruugi olla piisavalt konfliktilahendamise oskusi, mis on vajalikud müügist keeldumisel.

Lisaks leiti alkohoolsete jookide testostlemisel, et väikestes kauplustes küsiti dokumenti harvemini kui suurtes kauplustes ning maakohtades küsiti dokumenti harvemini kui linnades. See tulemus võib viidata asjaolule, et väikestes kauplustes ning maakohtades on alkoholi müüki puudutav järelevalve ebapiisav. Järelevalve puudumine on aga probleemiks ka suurte kaupluste iseteeninduskassades. Uuringu tulemustest selgus, et suurte kaupluste iseteeninduskassades kontrollitakse alkohoolset jooki ostes dokumenti harvemini ning ollakse valmis toodet müüma oluliselt sagedamini kui suurte kaupluste tavakassades. See

võib tuleneda sellest, et tavaolukorras ei asu klient iseteeninduskassat kasutades teenindaja lähedal ja see võib raskendada kliendi vanuse hindamist.

Olukorra parandamiseks tuleb:

- 1) tõhustada alkoholi- ja tubakaseaduse täitmise järelevalvet ja selle korraldust, täpsustades regulatsioone, osapoolte rolle ja menetluskorda järelevalve teostamisel;
- 2) kehtestada alkoholi-, tubaka- ja nikotiinitooteid müüvatele asutustele kohustus teenindajaid koolitada antud toodete tervisemõjudest, seadusandlusest ning arendada teenindajate konfliktilahendamise oskuseid;
- 3) paigaldada müügikohtadesse silmatorkavad teavitussildid alkoholi ning tubaka- ja nikotiinitoodete seadusest tuleneva müügikeelu kohta;
- 4) korduvate rikkumiste korral rakendada vastavaid sanktsioone, kui selgitused ja hoiatused pole olnud piisavad;
- 5) seirata kohalikul tasandil regulaarselt olukorda, viies läbi testostlemisi. Alkohoolsete jookide puhul tuleb edaspidi teha testostlemisi nii tava- kui iseteeninduskassades. Lisaks tuleks kaasata kullerteenuse testostlemine, sest see on uus, kuid noorte seas populaarne teenus.

Kasutatud kirjandus

1. Alkoholi seadus (19.12.2001). – RT I 2002, 3, 7.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/832173?leiaKehtiv>
2. Tubaka seadus (04.05.2005). – RT I 2005, 29, 210.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/104012021017?leiaKehtiv>
3. Lees, B., Meredith, L. R., Kirkland, A. E. Effect of alcohol use on the adolescent brain and behavior. *Pharmacol Biochem Behav* 2020; 192:172906
4. Dwyer, J. B., Mcquown, S. C., Leslie, F. M. The dynamic effects of nicotine on the developing brain. *Pharmacol Ther* 2009;122:125–139
5. Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring 2017/2018. õppeaasta uuringu raport.
https://www.tai.ee/sites/default/files/202103/158107216065_Eesti_kooliopilaste_tervis_ekaitumine_2017_2018_uuringu_raport.pdf
6. Tael, M. Alkohoolsete jookide testostlemise pilootuuring. Tallinn. Tervise Arengu Instituut; 2011.
https://tai.ee/sites/default/files/202103/132758614023_Alkohoolsete%20jookide%20testostlemine_2011.pdf
7. Tael, M., Aaben, L. Alkohoolsete jookide üle-eestiline testostlemine. Uuringu kokkuvõte. Tallinn. Tervise Arengu Instituut; 2014.
https://tai.ee/sites/default/files/202103/142349313797_Uuring_alkohoolsete_jookide_yle-eestiline_testostlemine_2014.pdf
8. Trummal, A., Vilms, T. Alkohoolsete jookide testostlemine. 2019. a uuringu kokkuvõte. Tallinn. Tervise Arengu Instituut; 2020.
https://tai.ee/sites/default/files/202103/159238003679_Alkoholi%20testostlemise%20uuring%202019_06.2020.pdf

Lisa 1. Alkohoolsete jookide testostudel dokumendi küsimine ja valmisolek müügiks tavakassades kaalumata andmetel (arv, %)

Tunnus	Kaalumata andmed			KOKKU (arv)
	Küstiti dokumenti ning keelduti toote müügist (%; arv)	Küstiti dokumenti, kuid selle puudumisel oldi valmis toote müüma (%; arv)	Ei küsitud dokumenti ning oldi valmis toote müüma (%; arv)	
Ostukoha regioon				
Tallinn	25% 39	23% 37	52% 82	158
Põhja-Eesti	24% 15	6% 4	70% 44	63
Lääne-Eesti	58% 45	2% 2	40% 31	78
Tartu piirkond	56% 27	0% 0	44% 21	48
Lõuna-Eesti	44% 20	0% 0	56% 25	45
Virumaa	40% 27	6% 4	54% 36	67
Ostukoha asula tüüp				
Pealinn	25% 39	23% 37	52% 82	158
Muu linn	46% 79	4% 6	50% 85	170
Maapiirkond	42% 55	3% 4	55% 72	131
Asutuse tüüp				
Väike kauplus	33% 24	7% 5	60% 43	72
Keskmine kauplus	32% 17	8% 4	60% 31	52
Suur kauplus	41% 20	16% 8	43% 21	49
Tankla	44% 25	7% 4	49% 28	57
Toitlustusasutus	38% 87	11% 26	51% 116	229
Ostleja sugu				
Naine	33% 78	4% 9	63% 147	234
Mees	42% 95	17% 38	41% 92	225

Toote tüüp				
Lahja alkohol	34% 93	11% 30	55% 152	275
Kange alkohol	44% 80	9% 17	47% 87	184
Teenindaja vanus				
Nooremaealine (20-30-ndad)	41% 91	7% 16	52% 118	225
Keskealine (40-50-ndad)	39% 71	12% 22	49% 91	184
Vanemaeline (üle 60)	22% 11	18% 9	60% 30	50
Nähtavate teavituste olemasolu				
Nähtavad teavitused olid olemas	46% 54	10% 12	44% 52	118
Nähtavad teavitused puudusid	35% 119	10% 35	55% 187	341
KESKMINE	38% 173	10% 47	52% 239	459

Lisa 2. Tubaka- ja nikotiinitorude testostudel dokumendiküsimine ja valmisolek müügiks tavakassades kaalumata andmetel (arv, %)

Tunnus	Kaalumata andmed			KOKKU (arv)
	Küsi dokumenti ning keelduti toote müügist (%; arv)	Küsi dokumenti, kuid selle puudumisel oldi valmis toode müüma (%; arv)	Ei küsitud dokumenti ning oldi valmis toode müüma (%; arv)	
Asutuse tüüp				
Väike kauplus	44% 11	12% 3	44% 11	25
Keskmine kauplus	52% 13	16% 4	32% 8	25
Suur kauplus	52% 12	26% 6	22% 5	23
Tankla	48% 12	24% 6	28% 7	25
Spetsiaalne e-sigaretipood	44% 11	8% 2	48% 12	25
Ostleja sugu				
Naine	44% 27	18% 11	38% 23	61
Mees	52% 32	16% 10	32% 20	62
Toote tüüp				
Nikotiinipadjad	45% 25	18% 10	37% 21	56

Ühekordne e-sigaret	46% 17	16% 6	38% 14	37
Sigaret	56% 17	17% 5	27% 8	30
Teenindaja vanus				
Nooremaealine (20-30-ndad)	41% 24	14% 8	45% 26	58
Keskealine (40-50-ndad)	59% 22	19% 7	22% 8	37
Vanemaeline (üle 60)	46% 13	22% 6	32% 9	28
Nähtavate teavituste olemasolu				
Nähtavad teavitused olid olemas	54% 32	15% 9	31% 18	59
Nähtavad teavitused puudusid	42% 27	19% 12	39% 25	64
KESKMINE	48% 59	17% 21	35% 43	123

